

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

BAUKO JÁNOS

**RAGADVÁNYNÉV-VIZSGÁLATOK KÉTNYELVŰ
KÖRNYEZETBEN**

(NÉGY SZLOVÁKIAI MAGYAR TELEPÜLÉS RAGADVÁNYNÉVRENDSZERE)

Budapest

2007.

1. Bevezetés

A magyar névtudományban a személynevek különböző típusainak kutatása gazdag múltra tekint vissza. A ragadványnevekkel foglalkozó szakirodalom bőséges, de Szlovákia magyarlakta területein kevésbé vizsgálták a kutatók ezt a névtípust; néhány rövidebb tanulmány látott csak napvilágot. Ezért fontosnak tartottam újabb települések ragadványnévrendszerének bemutatását, névadási és névhasználati hagyományainak, változásainak megörökítését.

Kutatásom célja elsődlegesen a szlovákiai magyarok ragadványnév-használatának tüzetesebb vizsgálata. Négy szlovákiai magyar településen (Búcs, Dunamocs, Hetény, Izsa) gyűjtöttem a névanyagot. A ragadványnevek állományára, nyelvi milyenségére hatással van a magyar–szlovák kétnyelvű környezet, ezért munkámban a névanyagban fellelhető kontaktusjelenségeket is vizsgálom. Elsősorban a felnőttek névhasználatával foglalkozom, de a diákok névadási szokásait is érintem. Mind a diakrón, mind a szinkrón névanyagot elemzem. Vizsgálom az írott forrásokban található írásbeli ragadványneveket, az élőnyelvben használatos ragadványnevek névadási indítékait, a névanyagban fellelhető szociolingvisztikai, dialektológiai, etimológiai, névélettani, szófajtnai, morfológiai, stilisztikai sajátosságokat. Összevetem a felnőttek és diákok névanyagát, s rámutatok a két korosztály ragadványnevei közötti különbségekre, az eltérő névadási és névhasználati sajátosságokra. Az egyes falvak névadási, névhasználati szokásait összehasonlítom, a névanyagban megtalálható egyezéseket és eltéréseket statisztikailag is szemléltetem. A felhasznált szakirodalom-jegyzék után a mellékletben szerepel a kutatópontok földrajzi elhelyezkedését mutató térkép, az egyes falvak (mai) család- és keresztnéveinek gyakorisági listája, s a ragadványnevek mutatója, amely megkönnyíti a munka kezelhetőségét.

2. Általános tudnivalók

Az értekezés e részében elméleti kérdésekkel foglalkozom: a ragadványnévnek a kialakulásával, fogalmával, a személynevek történetében és rendszerében elfoglalt helyével. A vonatkozó szakirodalom alapján áttekintem a magyar ragadványnév-kutatások történetét, s ezen belül a szlovákiai magyar nyelvterületen folytatott ragadványnév-vizsgálatokat.

A magyar személynévedés legősibb típusát pogánykori világi névedésnek nevezzük. Több kutató is említi, hogy a pogánykori nevek rokonságban vannak a ragadványnevekkel (vö. BENKŐ 1967: 382, KÁLMÁN 1989: 94).

A kételemű névedés kialakulása a világi és egyházi névedés sajátos egységbe olvadását jelentette, hiszen a családnévek többnyire a spontán névedésből létrejött ragadványnévből, a keresztnévek pedig egyházi eredetű személynevekből jöttek létre.

Később az idők során újra megisméltődött a megkülönböztetés szükségessége. Az újabb ragadványnevek létrejöttének okai az azonos család- és keresztnévek elszaporodásának indukáló hatásában, illetve lélektani okokban, a névadó közösség tréfálkozó, csúfolódó hajlamában, az emberek névteremtő vitalitásában, a hagyományörzésben keresendők. A névválasztásban a nyelvi (lingvális) és nyelven kívüli (extralingvális) tényezők is szerepet játszanak.

A személynevek rendszert alkotnak, az egyes névtípusok (család-, kereszt-, bece- és ragadványnevek) kölcsönös összefüggésben vannak egymással. A ragadványnevek a nem hivatalos (népi) nevek csoportjába tartoznak, főképpen az élőnyelvben, informális beszédhelyzetekben (családi, baráti körben), kisebb zárt közösségekben használatosak, változékonyak. A személynévfajták közül a legnyitottabb részrendszert alkotják: bármilyen nyelvi jel vagy értelmetlen hangsor ragadványnévvé válhat, a névadó szabadon válogathat a nyelv szókészletéből és fiktív hangsorokat is kitalálhat az egyén azonosítására. A

ragadványnévadásban nyilvánul meg elsősorban az ember ősi névadó ösztöne, névteremtő vitalitása.

A ragadványnév fogalmának meghatározásában egyes kutatók a névtípust többi személynév-fajtától igyekeznek elhatárolni: „Azokat a névelemeket, amelyeket a hivatalos keresz- és családneveken, valamint a beceneveken kívül az emberek adnak egymásnak bármilyen szándékkal, ragadványneveknek nevezünk. Ezeknek keletkezéséhez mindig valamilyen közösség kell, amelyben személyesen ismerik egymást az elnevezettek és elnevezők” (HAJDÚ 1994: 43).

A szlovákiai magyarok körében a ragadványnév terminus kevésbé használatos és ismeretes. A kutatásaim során többször megtörtént, hogy az adatközlők nem ismerték, először hallották a szót. Ragadványnév helyett a diákok körében gyakoribb a becenév műszó használata, a felnőtteknél pedig településektől függően a csúfnév, gúnynev, melléknév, becenév, tapadéknév, megkülönböztető név kifejezés. A ragadványneveket a kutatópontjaimon csúfneveknek hívják.

A magyar ragadványnév-kutatások vázlatos történetét alapvetően időrendi sorrendben tekintem át. A felnőttek ragadványnévanyagát elemző tanulmányokon túl a diákragadványnevekkel foglalkozó írásokkal is foglalkozom. A Szlovákiában történő magyar, illetve magyar vonatkozású ragadványnév-kutatásokat önálló fejezetben foglalom össze.

3. A kutatópontok

A kutatópontok kiválasztásakor figyelembe vettem, hogy a vizsgált településeken a magyar nemzetiségű lakosok alkossák a helyi összlakosság nagyobb részét, hasonló lélekszámmal rendelkezzenek, egy tájegységbe tartozzanak, egymáshoz közel álljanak, s legyen iskolájuk.

A kiválasztott kutatópontok a Komáromi járásban (okres Komárno) találhatóak. A gyűjtés az egységes magyar nyelvterületen, négy szomszédos községben történt (Izsa, Hetény, Dunamocs, Búcs). A tájegységnek nem volt a múltban külön megnevezése, a komáromiak Vágon túlnak nevezik ezt a területet, mivel az említett falvak a Vág folyón túl, keletre fekszenek a várostól. A tájegység megjelölésére újabban a Vág és Garam köze megnevezés is használatos.

A magyar nemzetiségű lakosok száma mind a négy szlovákiai magyar településen meghaladja a helyi összlakosság 70%-át (Búcs 93,6%, Dunamocs 92%, Hetény 87,1%, Izsa 72,8%).

4. A gyűjtés módszere és forrásai

Munkámban mind az írásbeli, mind a szóbeli ragadványneveket igyekeztem összegyűjteni.

A történeti ragadványnevek feltárásához diakrón vizsgálat szükséges, ezért a hivatalos iratokban kutattam az írásbeli megkülönböztető neveket. Minden olyan fellelhető írott forrást igyekeztem áttekinteni, melyben személynév szerepeltek. A Komáromi Járási Archívumban (Okresný archív v Komárne) megvizsgáltam az egyes jegyzőkönyveket, telekkönyveket, személyek nyilvántartásait; a Nyitraivánkai Országos Kerületi Archívumban (Štátny oblastný archív v Ivanke pri Nitre) az 1722–1895 között kiadott anyakönyveket, s a kutatópontokon pedig az 1895-től vezetett állami anyakönyveket, illetve néhány községben (amelyekben megvoltak) az egyházi anyakönyveket. Ezekon kívül egyéb írott forrásokban (falumonográfia, kérésirat, szépirodalom) is találtam vonatkozó ragadványneveket.

Az élőnyelvben használatos ragadványneveket generációtól függően eltérő módszerrel gyűjtöttem. A felnőttek körében aktív kérdező módszert alkalmaztam, közvetlen válaszoltak

kérdéseimre az adatközlők. A velük való beszélgetéseim egy részét hangkazettára rögzítettem. A névmagyarázatokot fonetikusán, a magyar egyezményes hangjelölés segítségével is lejegyeztem, utalva az élőnyelvi szövegek sajátosságaira, de ezeknek csak egy részét közlöm a dialektológiai szempont tárgyalásánál. Az adatközlők kiválasztása több szempont szerint történt. Elsősorban a községekben élő rokonaim, ismerőseim segítségét kértem. A gyűjtést megelőzően a községi hivatalok lakosság-nyilvántartási névlistáját is kikértem, amely nagyban segítette a ragadványnevek összegyűjtését, a névviselők pontos azonosítását. A falut jól ismerő személyek, családok szolgáltatták az információkat. Falvanként minden korosztályból arányosan (10 fiatal – 10 középkorú – 10 idős) választottam adatközlőket, tehát a kutatást 120 személy segítette. A felnőttek ragadványnevein kívül a diákok ragadványneveit is összegyűjtöttem. A kutatást a kutatópontjaimon található kilencéves magyar tannyelvű általános iskolákban végeztem el (búcsi Katona Mihály Alapiskola, dunamocsi Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskola, hetényi Tarczy Lajos Alapiskola, izsai Döme Károly Alapiskola). A diákragadványnevek gyűjtése kérdőíves módszerrel történt. Iskolánként 100 diák töltötte ki a kérdőíveket, tehát a vizsgálatban 400 adatközlő vett részt.

5. Eredmények

A ragadványnevek az írott forrásokban (anyakönyvek, telekkönyvek, jegyzőkönyvek stb.) is előfordulnak. Szükség miatt rögzítették azokat, hogy a név egyértelműen betölthesse identifikáló funkcióját. Az általam vizsgált XVIII–XX. századi dokumentumokban megkülönböztető névként szerepel: 1. A ragadványnév teljes alakja: *Válé András (Malac), Joannes Varga alias Barát*. 2. A ragadványnév kezdőbetűje: *Cs. Varga Pál* (ezek gyakran az egész családra kiterjedtek, öröklődtek is). 3. Az anya vagy a feleség lánykori családneve: *Sárai Kurucz András*. 4. Az apa keresztnév vagy beceneve: *Jóska Varga András*. 5. A lakóhely megjelölése: *Tóth József Zsitvasori*. 6. A foglalkozás: *takács Szabó László*. 7. Az életkor: *Kovács János Öreg*.

A felnőttek körében 1299 élőnyelvből használatos ragadványnevet gyűjtöttem össze.

A névadási indítékok szerinti csoportok kialakításánál elsősorban B. GERGELY PIROSKA (1977) rendszerezését vettem alapul. A nála alkalmazott kategóriák közül a pusztán azonosítási és érzelmi indítékú ragadványnevek típusát hagytam el, mivel úgy gondolom, hogy minden ragadványnévnek – mint a tulajdonnévnek általában – azonosítási funkciója van és a név keletkezésekor nemcsak az értelmi, hanem az érzelmi indíték is jelen van. Az egyes csoportokon belül elhagytam azokat az altipusokat, melyek a gyűjtött névanyagomra nem vonatkoztathatók, illetve néhány újabb alkategóriával kiegészítettem a rendszert. A szokásra utaló neveket, melyek B. GERGELY PIROSKÁNÁL a szavajárásra, szokásra utaló típusban szerepelnek, a belső tulajdonságra utaló csoporton belül tárgyalom (vö. ÖRDÖG 1973: 182).

A névadás indíték szerinti ragadványnévtípusok között a külső tulajdonságra utaló ragadványnevek (25,17%) alkotják a legnépesebb csoportot. Ezen belül a legtöbb ragadványnév keletkezését az egyén testalkata, termete (alacsony, magas, kövér, sovány) motiválja. A feltűnő testrésze (arc, szem, fül, orr stb.), testi fogyatékoságra, szokatlanságra, betegségekre vonatkozó csoport is nagyszámú, s ezt követik mennyiségben a beszédhibára, nyelvbötlésre, hibásan ejtett szóra utaló nevek. A második helyen az ismeretlen és bizonytalan indítékú ragadványnevek állnak (21,17%). Az öröklődő ragadványnevek esetében az utódok gyakran nem ismerik a névadás motívumát. Az ismeretlen eredetű csoportban szép számmal találhatunk olyan ragadványneveket is, melyeknek a köznévi jelentése nyilvánvaló, de a névadás indítékára nem derült fény. Tudjuk, hogy a név jelentésének ismerete nem azonosítható a névadás indítékával, s csak feltételezésekbe bocsátkozhatnánk a nevek egyes típusokba való besorolásakor. A harmadik leggyakoribb indíték az egyén belső tulajdonságával függ össze (14,09%). A szokásra, kedvelt tevékenységekre utaló nevek számban

valamivel megelőzik az uralkodó jellemvonásra vonatkozó nevek csoportját. A kedvelt tevékenységen kívül a kedvenc étel, ital gyakran motiválja a név keletkezését. Az uralkodó jellemvonások közül a negatívabb emberi tulajdonságok dominálnak. A csintalanság, engedetlenség, rosszaság mellett a ravaszság, hazugság és a butaság, szellemi ügyefogyottság alkategóriákban található a legtöbb név. A negyedik pozíciót a foglalkozásra, mesterségre, tisztségre utaló nevek foglalják el (9,85%). Nagyobb részük közvetlenül utal a foglalkozásra. Nem sokkal maradnak el mögöttük a névviselő család-, kereszt-, illetve becenevére utaló (névasszociációs indítékú) ragadványnevek (9,31%). A legjellemzőbb alcsoportot a családnévből származó ragadványnevek alkotják. Ez a névalkotási mód elsősorban a fiatalabb korosztályban közkedvelt. Az eseményre utaló nevek a hatodik helyen állnak (6%). Ezt követik a családtagok, ismerősök nevére vonatkozó ragadványnevek (5,31%). A férfi- és nőelődök nevei a kutatópontjaimon ritkábban válnak ragadványnévvé. A házastárs nevéből eredő ragadványneveknél megfigyelhető, hogy a feleség leánykori családnévével gyakran azonosítják a férjét. A szavajárásra utaló nevek (3,08%) között a tulajdonképpeni szavajárási nevek dominálnak. Ezek után következnek az egyéb életkörülményre utaló ragadványnevek (3%), melyeknél a vagyoni helyzetre, illetve állattartásra vonatkozók száma a legmagasabb. Az egykori vagy jelenlegi lakóhelyre vonatkozó nevek (2,31%) elsősorban település- vagy határrészre utalnak. A névadási indítékok közül az életkorra utaló ragadványnevek száma a legalacsonyabb (0,69%). Megemlíteném, hogy az életkorra utalás akkor általános a kutatópontjaimon, amikor öröklődik a ragadványnév.

A ragadványnév iránti attitűdöt több tényező befolyásolja: a névadó/névhasználó egyén, illetve közösség, a név születésének színhelye, körülményei, a név sértő, kedveskedő volta, a névhasználati színtér, szituáció (formális vagy informális), a névviselő és névhasználó közötti viszony (barátok vagy ellenségek), a névadás óta eltelt idő stb. Az attitűdvizsgálat azt mutatja, hogy a névviselők többsége elfogadja ragadványnévét (87,14%). Ez arra utal, hogy a ragadványnevek a közösség névkincsének szerves részévé váltak. Az adatközlőkkel való beszélgetéseim alapján elmondható, hogy a faluközösség tagjai elsősorban ragadványnévvvel azonosítják a név viselőjét, s a ragadványnévvvel rendelkező egyén hivatalos család- és keresztnéve ritkán használatos az élőnyelvben. Többen megemlézték, hogy a ragadványnév az *igazi név, fő név* a faluban és nem a személy *rendes, anyakönyvezett neve*. Egy adatközlőm szavait idézve: „*Hát itten mindenkinek csúfneve van és a csúfneve a fő név, nem a rendes neve.*” Pozitívan viszonyul a ragadványnévhez a névviselők 6,85%-a, akik szeretik, illetve büszkék ragadványneveikre. Vannak, akik megtisztelőnek tartják azt, hogy ragadványnévként viselhetik a történelemből ismert jeles személyiségek nevét. Negatív attitűd jellemzi a névviselők 6,01%-át, akik nem szeretik, illetve utálják ragadványneveiket, haragszanak rá, ha így szólítják őket. Elsősorban a pejoratív jelentésű ragadványnevek esetében figyelhető meg a névviselő negatív, elutasító viszonyulása a névhez.

A ragadványnevek nagyobb része említőnévként funkcionál (66,97%), de szólítónévként való használatuk (33,03%) sem ritka.

A ragadványnevek színes világa lehetővé teszi a dialektológiai szempontú vizsgálatokat, hiszen e nevek elsősorban az élőnyelvben, mégpedig a területi nyelvváltozatban, a nép ajkán élnek, és ezért a tájnyelvi elemek természetes módon épülnek be az anyanyelvjárás által a ragadványnevek struktúrájába. A tájnyelvi elemek tehát a ragadványnévrendszerben is kimutathatók. A vizsgált kutatópontjaimon azonos nyelvjárási típusba tartozó nyelvjárást beszélnek. A helyi dialektust a közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárási régió észak-dunai nyelvjáráscsoportjába sorolhatjuk (vö. JUHÁSZ 2001: 271–274). A dialektológiai szempontú vizsgálat alapján elmondható, hogy a ragadványnevekben elsősorban a nyelvjárással egyező hangtani jelenségek jelennek meg. Az alaki tájszavak a kutatópontjaimon gyakrabban töltenek be ragadványnévi funkciót, mint a jelentésbeli vagy a valódi tájszavak. Ragadványneveket a nyelvjárásban használatos frazeologizmusok is tartalmaznak.

A ragadványnevek túlnyomó része nem öröklődik, egyéni, a névanyag ezért az idő függvényében dinamikusan változik. Az 1299 ragadványnév közül 299 öröklődik, ez a névanyag 23%-át érinti. A részleges családi ragadványnevek (228) számban megelőzik az egész családra kiterjedő családi ragadványneveket (71). Az öröklődő ragadványnevekből 264 férfión és 35 női ágon öröklődik. Legjellemzőbb az apa ragadványnevének öröklődése. A férfiak gyakrabban kapnak ragadványnevet, mint a nők. A ragadványnevek 86%-a a férfi nemhez, 14%-a pedig a nőihez kapcsolódik.

A névnek azonosító szerepet kell betöltenie, ezért használják a ragadványnevet különböző szerkezetű kombinációkban. Az élőnyelvben 12-féle névszerkezet fordul elő. A ragadványnevek legnagyobb részét az egyelemű nevek alkotják (62,43%). Ezek önmagukban, önállóan identifikálják a személyt. Ez a névhasználati mód az ősi, egyelemű névrendszerre emlékeztet, amikor az egyén egy személynevet viselt. A kételemű névkapcsolatok (33,56%) típusán belül a leggyakoribb szerkezet a R+B, amikor a ragadványnév megelőzi a becenevet, s lényegében a családnevet helyettesíti. A háromelemű névkombinációk ritkábban fordulnak elő (4%).

A személynévtípusok közül leginkább a ragadványneveknél ismerhető fel a tulajdonnév köznévi eredete. A legjellemzőbb tehát a köznevek tulajdonnevesülése. Ezt a folyamatot onimizációnak vagy proprializációnak is nevezi a szakirodalom (l. ŠRÁMEK 1999: 55–56). A ragadványnév köznévi eredete sok esetben egyértelműen felismerhető, de gyakran találkozhatunk a szónak elferdített, megmásított alakváltozatával. Ilyenkor a névadás indítékának feltárása segíti a ragadványnévben rejlő köznév mivoltának megállapítását. Már meglévő tulajdonnevek (személy-, hely-, állat-, intézmény-, márkanevek stb.) is ragadványnévvé válhatnak, tehát más névtípusba kerülnek át. A tulajdonnévosztály-váltást transzonimizációnak nevezzük. A kutatópontjaimon a ragadványnevek nagy része főnévből (55,04%), ezen belül elsősorban köznévből (35,26%) keletkezett. A tulajdonnévből származó ragadványnevek a névanyag 19,78%-át alkotják. A második leggyakoribb szófaj, mely a ragadványnév alapjául szolgál a melléknév (24,71%). A többi szófajból kisebb arányban jött létre ragadványnév.

A legtipikusabb névalkotási mód a tőszó, elemi köznév tulajdonnevesülése és ragadványnévként való használata (30,87%). A második helyen a képzéssel alkotott ragadványnevek állnak (26,17%). Ezt követik számban az alaktanilag nehezen besorolható nevek (14,40%). A hangzóváltozással alakult ragadványnevek alkotják a névanyag 6,93%-át, az idegen közszóból vagy tulajdonnévből keletkezettek pedig a 6,08%-át. A szóösszetétellel (5,47%) és szó szerkezettel (3%) kifejezett ragadványneveken kívül az egyéb névalkotási módok ritkábban játszanak szerepet a névprodukciónban.

A ragadványnevek nyelvi kifejezőeszközeinek vizsgálata alapján elmondható, hogy az expresszív ragadványnevek egy részének létrejötte a szavak átvitt, képes értelemben való használatával magyarázható. A szóképek közül a hasonlóságon alapuló névátvitel, a metafora, gyakran jelenik meg a ragadványnévanyagban a hangulatfeltétel szemantikai eszközeként. A névadási indítékokból a külső, illetve belső tulajdonságra utaló ragadványnevek csoportjában találhatunk legnagyobb arányban metaforikus neveket. A metonimikus ragadványnevek érintkezésen alapuló névátvitel útján keletkeznek. Nagy részük a szokásra, kedvelt tevékenységre, eseményre utaló ragadványnevek között található. A ragadványnév expresszivitását egyéb szótani, hangtani és alaktani eszközök (pl. hangutánzó, hangulatfestő szavak; a közszavak, illetve tulajdonnevek módosult, elferdített alakváltozatai; játékos névasszociációk, névalkotási módok) is növelhetik.

A szlovákiai magyar beszélőközösség kétnyelvűnek tekinthető. A szlovákiai magyarok az adott kommunikációs helyzetnek megfelelően képesek használni a magyar és szlovák nyelvet. A szlovákiai magyarok ragadványnév-használatára hatással van a magyar–szlovák kétnyelvű környezet, a nyelvi kölcsönhatás eredményeként a névanyagban

a kontaktusjelenségek is megjelennek. Az egyes nyelvekből származó nevek aránya a közösség nyelvi hovatartozására is utal(hat). A ragadványnevet az egyén annak a közösségnek a tagjaitól kapja, amelyben él. Így a névből valamiképpen arra a közösségre is következtethetünk, amelyben keletkezett. A magyar identitású személyek általában magyar ragadványnevet viselnek, s csak ritkábban identifikálják őket szlovák (vagy egyéb) eredetű névvel. A ragadványnevek utal(hat)nak a közösség összetartozására, a névvisező nemzetiségére. A ragadványnevény nyelvileg milyensége a település népességének nemzetiségi megoszlása következtében alakul(hat): minél nagyobb százalékban lakják a falut szlovák lakosok, annál nagyobb mértékben találkozh(at)unk szlovák eredetű nevekkel, kontaktusjelenségekkel. A kutatópontjaimon a szlovák nemzetiségű személyek, családok ritkábban kaptak a múltban ragadványnevet a magyar közösség tagjaitól. Ez azzal magyarázható, hogy a magyar lakta településekre csak a Csehszlovák Köztársaság megalakulása óta költöztek nagyobb arányban szlovák családok. A falvakban hosszabb ideje élő szlovák nemzetiségű lakosok többsége beszél (vagy érti) a magyar nyelvet, s ismeri a magyar ajkú lakosság ragadványneveit. Az újonnan betelepült szlovák családok kevésbé befolyásolják a ragadványnevérendszer megváltozását, mivel ritkán kapnak ragadványnevet a magyar közösség tagjaitól.

A kutatópontjaimon a magyar nemzetiségű lakosok alkotják a falvak népességének többségét, ami a gyűjtött névanyagban is kimutatható: a magyar eredetű nevek mellett csak elenyésző mértékben találhatók szlovák (és egyéb etimonú) ragadványnevek. Az elméleti részben tárgyalt szlovákiai magyar ragadványnevé-kutatások is hasonló eredményeket mutatnak. A szlovákiai magyarok ragadványnevé-használata anyanyelvdominánsnak (magyardominánsnak) tekinthető.

A ragadványnevet viselők nagy része az idősebb korosztályhoz tartozik. A fiatalabbak már nem ismerik teljességgel e névanyagot, és egyre kevesebben lesznek közülük ragadványnevek tulajdonosai. Az egykor homogén falu manapság egyre heterogénebbé válik. Az exogámia, lakosságcsere, urbanizáció nem kedvez a ragadványnevek létrejöttének. A társadalmi hatások közül főképpen a Csehszlovák Köztársaság megalakulása utáni időszak és a kitelepítések korszaka (1946–47) befolyásolta a falvak személynévérendszerének megváltozását. A kitelepített családokhoz szorosan fűződő ragadványnevé kiszorult a mindennapi használatból. Ezek a nevek már csak az idősebb generáció emlékezetében élnek. A gazdag ragadványnevé-állomány a homogén közösség összetartó erejét, névadási szokásait érzékeltette. A lakosságcsere következtében újonnan betelepült családok ritkán kaptak ragadványnevet a falu közösségétől.

Az életkor szerinti főbb eltérések a felnőttek és diákok ragadványnevé-használatával kapcsolatban mutatkoznak. A kérdőíves módszer segítségével kutatópontjaim alapiskoláiban 868 diákragadványnevet gyűjtöttem össze. A felnőttek ragadványnevévadása elsődlegesen értelmi jellegű alapul, a sok azonos nevű személy pontosabb azonosítása érdekében jöttek létre a „csúfnevek”. A diákoknál főképpen az érzelmi jelleg okozza a ragadványnevek keletkezését. A névadás indítékai hasonlóak, de megoszlási arányuk eltérő. A felnőtteknél az összegyűjtött névanyag legnagyobb hányadát a külső tulajdonságra utalók és az ismeretlen eredetűek teszik ki. A diákoknál ezzel ellentétben a névadás indítéka többnyire ismert (az ismeretlen eredetűek kis hányadát teszik ki a névanyagnak). A névadás legfrekvenciáltabb motivációja a névvisező család-, kereszt-, illetve becenevével kapcsolatos, ezek játékos átalakításával keletkezett a diákragadványnevek nagy része (a személynévi eredetűek közül leggyakoribbak a családnevek becézett formái). Mind a felnőtteknél, mind a diákoknál hasonló megoszlási arányban szolgál a névadás alapjául a belső tulajdonság, valamilyen esemény és a családtagok, ismerősök neve. A diákoknál nem jelenik meg névadási motívumként a foglalkozás, s csak elenyésző mértékben a szavajárás, egyéb életkörülmény, lakóhely, életkor. A felnőttek körében gyakrabban szerepelnek a tulajdon- és köznevek

elferdített alakváltozatai; míg a diákoknál a lexikális köznevek. A különböző, változatos szerkezetű névkombinációk jellemzőek a felnőttek ragadványnév-használatára; a diákragadványnevek önmagukban, egyéb névelem (család-, kereszt-, becenév) nélkül identifikálnak. A felnőttek ragadványnevei általában hosszabb életűek, invariánsak (csak ritkán változnak), az egyén gyakorta egész életén át viseli a faluközösség által ráragasztott nevet, sőt ez a név öröklődhet is. A ragadványnevek használati köre tágabb, szélesebb körben ismertek és használatosak, elsősorban említőnévként funkcionálnak. A diákragadványnevek rövidebb időn át élnek (az iskolaközösségből kikerülve többnyire nem használatosak a hajdani névviseelőre), változékonyak, szűkebb közösségben (iskola, osztály) ismertek és használatosak, ritkán öröklődnek, szólítónévként funkcionálnak. Általában egy ragadványnév identifikálja a felnőttet, ritkán több; az iskolában átlagosan 2–3 ragadványnevet is adnak a diákok osztálytársaiknak. A felnőttekre az egynevűség, a diákokra a többnevűség jellemző. A diákok ragadványnév-használata a felnőttekhez hasonlóan magyardomináns, a névanyag zöme magyar eredetű.

A szlovákiai magyar nyelvtudomány aktuális feladatai közé tartozik a ragadványnévkincs vizsgálata. A jövőben a kutatásaimat szeretném tovább folytatni és kiterjeszteni Szlovákia egyéb magyarlakta vidékeire, tájegységeire is. A bővebb adatbázis komparatív vizsgálatokra, nagyobb általánosításokra ad majd lehetőséget.

6. Hivatkozott irodalom

- BENKŐ LORÁND 1967. *A magyar tulajdonnevek története*. In: BÁRCZI–BENKŐ–BERRÁR: A magyar nyelv története. Tankönyvkiadó, Budapest, 374–388.
- B. GERGELY PIROSKA 1977. *A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere*. Kriterion Kiadó, Bukarest.
- HAJDÚ MIHÁLY 1994. *Magyar tulajdonnevek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2001. *A nyelvjárási régiók*. In: KISS JENŐ szerk. *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó, Budapest. 262–316.
- KÁLMÁN BÉLA 1989. *A nevek világa*. 4., átdolgozott és bővített kiadás. Csokonai Kiadó, Debrecen.
- ÖRDÖG FERENC 1973. *Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ŠRÁMEK, RUDOLF 1999. *Úvod do obecné onomastiky*. Masarykova univerzita, Brno.

7. Az értekezés témakörében megjelent publikációk

- BAUKO JÁNOS 2000a. *Csomcsid, Hestyók, Tyutyuritya és a többiek*. Az izsai ragadványnevekről. In: Vox humana. Bolla Kálmán professzor 70. születésnapjára. Amulett '98 Nyomdaipari Kft., Budapest, 70–74.
- BAUKO JÁNOS 2000b. *Diákragadványnevek Izsán*. In: Katedra, VII. évfolyam, 4. szám, Dunaszerdahely, 29.
- BAUKO JÁNOS 2001. *Ragadványnevek rendszere Izsán*. Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, Nyitra.
- BAUKO JÁNOS 2002a. *Tájnyelvi elemek az izsai ragadványnevekben*. In: IV. Dialektológiai Szimpozion. A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai V. Szombathely, 55–59.
- BAUKO JÁNOS 2002b. *Köszönés- és megszólításformák a révkomáromi Eötvös Utcai Alapiskolában*. In: Fórum Társadalomtudományi Szemle 3. sz. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 143–153.
- BAUKO JÁNOS 2002c. *Állatnevek a ragadványnevekben*. In: Szörös Kő 6. sz. AB-ART,

- Dunaszerdahely, 54–57.
- BAUKO JÁNOS 2003. *Ragadványnév-vizsgálatok a nyitrai Konstantin Egyetemen*. In: NÉ. 25., ELTE, Budapest, 188–194.
- BAUKO JÁNOS 2004. *Személynévvizsgálatok a nyitrai Konstantin Egyetem magyar szakos hallgatói körében*. In: *Studia artis grammaticae et litterarum. A Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék Kiadványai I.* Szerk. SÁNDOR ANNA és VÖRÖS FERENC. Nyitra, 74–89.
- BAUKO JÁNOS 2005a. *Beszélő ragadványnevek a magyar népmesékben*. In: NÉ. 27., ELTE, Budapest, 102–110.
- BAUKO JÁNOS 2005b. *Diákragadványnév-vizsgálatok magyar–szlovák kétnyelvű környezetben*. In: *Regionális dialektusok, kisebbségi nyelvhasználat*. MNyTK. 224. Szerk. VÖRÖS FERENC. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 143–152.
- BAUKO JÁNOS 2005c. *Formy pozdravov a oslovení v bilingválnom prostredí*. In: *Kultúra – priestor interdisciplinárneho myslenia. Zborník z medzinárodného vedeckého sympózia konaného dňa 21–22. septembra 2004 na Univerzite Konštantína Filozofa*. Nitra, 205–213.
- BAUKO JÁNOS 2006a. *Ragadványnév-kutatások Szlovákiában*. In: *Vallanak a neveink múltjáról és jelenéről. Magyar névtani kutatások Szlovákiában. Névtani konferencia Nyitrán 2005. június 2–4.* MNyTK. 225. Szerk. VÖRÖS FERENC. Magyar Nyelvtudományi Társaság – Konstantin Egyetem, Budapest – Nyitra, 110–124.
- BAUKO JÁNOS 2006b. *Prezývky študentov v bilingválnom prostredí*. In: *Varia XIV. Medzinárodné kolokvium mladých jazykovedcov*. SAV, Bratislava, 232–241.
- BAUKO JÁNOS 2006c. *Pozdravy a oslovenia študentov Slovenského gymnázia v Békešskej Čabe*. In: *Kultúra, jazyk a história Slovákov v Maďarsku. Materiály z jubilejnej interdisciplinárnej medzinárodnej vedeckej konferencie z príležitosti 15. výročia založenia Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba*, 252–259.